

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CLXXXIII

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 43

STATE ORDER
SOVEREIGNTY IN THE ERA
OF GLOBALIZATION

PROCEEDINGS FROM THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON FEBRUARY 8TH AND 9TH, 2019

Accepted for publication at the 2nd electronic meeting of the Department of Social Sciences, held on June 25th, 2019, after being reviewed by academicians Kosta Čavoški and Aleksandar Kostić

EDITOR

academician

ALEKSANDAR KOSTIĆ

BELGRADE 2019

ISSN 0354-4850

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXXIII

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 43

ДРЖАВНИ ПОРЕДАК

СУВЕРЕНИТЕТ У ВРЕМЕНУ

ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

ЗБОРНИК РАДОВА СА СИМПОЗИЈУМА
ОДРЖАНОГ 8. И 9. ФЕБРУАРА 2019. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на II електронском скупу
Одељења друштвених наука, одржаном 25. јуна 2019. године
на основу реферата академика Косте Чавошког и Александра Костића

УРЕДНИК

академик

АЛЕКСАНДАР КОСТИЋ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектор
Невена Ђурђевић

Фотографија на корицама
А. Димиријевић / РАС Србија

Припрема за штампу
Досије студио, Београд

Тираж: 400 примерака

ISBN 978-86-7025-837-2

Штампа
Планета принт, Београд

САДРЖАЈ

- 9 | Реч уредника
- 13 | Реч Владимира С. Костића,
председника Српске академије наука и уметности
- 15 | Коста Чавошки, *Поредак и сувереност*
- 25 | Драган Симеуновић, *Суверенитет као проблем у
времену глобализације*
- 47 | Јован Бабић, *Краљевства и царства: прилози анализи односа
између глобализације и суверенитета*
- 65 | Слободан П. Орловић, *Српски уставни поредак на размеђу
теоријоричног и практичног и права на самоопредељење*
- 87 | Владимир Н. Цветковић, *Државна сувереност и/или
национална безбедност (екстерне и интерне функције
концепта суверености)*
- 125 | Рајко Кузмановић, *Босна и Херцеговина – држава са
ограниченим суверенитетом*
- 135 | Миша Ђурковић, *Судска диктатура као инструмент
обновљене монроове доктрине*
- 157 | Будимир Кошутић, *Енџел о немачкој суверености и
евројској безбедности*
- 187 | Горан Марковић, *Нормативно и стварно у теорији
народног суверенитета*
- 211 | Ирена Пејић, *Уставостворна власт у времену глобализације*
- 227 | Владан Петров, *Устав данас – шта је остало од
суверености уставостворца?*
- 243 | Тијана Шурлан, *Интернационализација уставног права
најам глобализације уставног права*
- 263 | Драгана Коларић, *Ius ripiendi и суверенитет државе
у време глобализације*
- 309 | Јован Ђирић, *Европски суд за људска права и глобализација*
- 329 | Тамаш Корхеџ, *Суверенитет, националне државе, националне
мањине, глобализација – Мађарска, Мађари у Србији, Србија*
- 355 | Борис Кривокапић, *Државна сувереност и међународно право
у ери глобализације*

РЕЧ УРЕДНИКА

Зборник који је пред нама садржи радове саопштене на скупу под насловом „Државни поредак: сувереност у времену глобализације“ који је одржан 8. и 9. фебруара 2019. године у Српској академији наука и уметности у организацији Одбора за филозофију и друштвену теорију Одељења друштвених наука САНУ. Овај скуп је последњи у низу од пет скупова у оквиру циклуса „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“ који захвата кључне области од стратешког значаја за свако уређено и просперитетно друштво. Претходни скупови и пратећи зборници, посвећени образовању, науци, култури и економији, заједно са овим скупом представљају целину која сведочи о томе како је део српске елите видео и разумео ове области и која је решења предлагао за проблеме са којима се оне данас суочавају. Самим тим, зборници произашли из ових скупова могу да се схвате и као својеврсно сведочанство о Србији на почетку XXI века.

Циклус ће већ следеће године бити поновљен истим редоследом области, чиме ће се, уколико успе да одржи континуитет, добити увид у промене не само у поменутих областима у распону од пет година већ и слика о временској динамици тих промена из којих би се могло наслутити да ли је реч о осмишљеном правцу њиховог развоја или, пак, о несистематском и хаотичном лутању без јасно постављених дугорочних циљева.

Сада, када је први круг овог циклуса завршен, јасно се указује међусобна повезаност области које су у њему разматране. Није могуће говорити о култури и науци без образовања, нити је могуће о овим областима говорити без економске компоненте. Најзад, оно што све ове области обједињује је, у добром и лошем смислу, оквир државе без којих оне не могу да буду уређене на ефикасан начин, нити је могућа њихова продуктивна комплементарност. Имајући ово у виду, чини се да је овај последњи скуп који је посвећен државном поретку, са нагласком на суверенитет у времену глобализације, сажео и јасно артикулисао већину проблема који су констатовани на претходним скуповима.

Садашње време је, као што се често наглашава, време транзиције. При том се у највећем броју случајева има у виду транзиција из једног друштвеног и економског система у други, кроз који су пролазиле

и пролазе земље Источне Европе. Ово јесте време транзиције али, рекао бих, време глобалне цивилизацијске транзиције која није географски одређена, нити ју је могуће свести на економске и уско политичке промене. Налазимо се пред завршетком једне епохе чији су трагови и даље у нашем сећању али новонастало окружење их више не препознаје. Налазимо се пред знацима нове епохе чије обресе назиремо, али их не разумемо. Променама су захваћени не само свакодневни живот већ и вредносни систем, однос према традицији, разумевање историје, однос према држави и њеном суверенитету. Доскорашњи цивилизацијски оквир је радикално напуштен, а нови још није створен. Налазимо се у „ничијем“ простору са нејасним координатама, у скраћеном временском хоризонту у коме су сви обрасци традиционалног понашања, вредновања и односа релативизовани. Укратко, налазимо се у нестабилној тачки пресека различитих историјских, економских, вредносних и технолошких вектора чије нам путање нису довољно јасне.

Иако није експлицитно на овај начин, стање описано у претходном параграфу било је могуће уочити и на досадашњим скуповима. Тако је, на пример, скуп посвећен образовању указао на упадљиве нејасноће када су у питању циљеви образовања у Србији, уз јасне закључке да смо сведоци деградације образовних стандарда. То је, међутим, тек део шире слике глобалних промена не само код нас, већ и у свету. Скуп посвећен науци показао је несналажење и неразумевanje глобалног положаја науке и њене суштинске повезаности са образовањем, али и са ширим геостратешким контекстом у коме се она схвата инструментално, са јасним политичким импликацијама поткрепљеним знатним финансијским средствима. Скуп на коме су размотрени проблеми културе у Србији, иако је његов фокус био на идентитетским аспектима културе, остао је, чини се, недоречен не само због тога што не постоји јасна свест о значају културе у поменутиим глобалним превирањима већ и због саме природе ове области чије су границе флуидне, а сам појам недовољно прецизно одређен. Најзад, на скупу посвећеном економији разматрани су проблеми запослености у Србији са јасним знацима радикалних промена на глобалном тржишту рада. Био је то скуп који је, чини се, најјасније указао на глобалне промене које су у току, са последицама које ће захваљујући новим технологијама у непосредној будућности у потпуности изменити цивилизацијски контекст.

Ако је претходна констатација о томе да се налазимо у транзицији епоха тачна, онда је разумљива симултаност промена у областима образовања, науке, културе и економије, са једне стране, и релативизација концепта државе са друге стране. Традиционално схваћена држава је

оквир у коме се у пресеку јавних интереса одређене заједнице формулише не само дневна и дугорочна политика у ужем смислу те речи, већ и све њене пратеће компоненте као што су образовање, наука, култура и економија, али и вредносни систем. Релативизацијом појма државе, а пре свега њеног суверенитета, нестају јасно омеђене границе интереса једне заједнице који се, често индукованом конфузијом, представљају као превазиђени, ретроградни и штетни по саму заједницу. Имајући то у виду, постаје јасније несналажење у свим сферама јавног интереса јер он сам постаје нејасан.

Ипак, глобализација је неизбежан процес јер је технолошки напредак укинуо просторне и временске границе. Све се наизглед одиграва у садашњем тренутку, без обзира на географске координате, што је новина коју досадашња историја не познаје. У таквом окружењу проток капитала, слободна тржишта, укидање свих могућих баријера, широко културно прожимање и тренутна комуникација изгледају као неслућени цивилизацијски напредак. И заиста, из такве перспективе државни суверенитет се чини анахроним и непотребним. Али, то је заблуда далеко опаснија од многих заблуда којима у ближој и даљој прошлости нисмо одолели. Не постоји слободан проток капитала, не постоје универзално слободна тржишта, а културно прожимање је најчешће једносмерно и неретко наметнуто. Наводне предности глобализације инструментализоване су непроменљивом суштином политичког и геостратешког деловања које је мотивисано интересима крупног капитала. Отуда не треба да нас изненади ако се прети санкцијама државама које у свом интересу ограничавају тржиште великим светским компанијама или постављају услове којим бране своје уже и шире интересе.

Релативизацијом појма државног суверенитета ствара се псеудо-правни оквир за несметани продор на циљана тржишта, али и могућност меког или тврдог усмеравања њиховог унутрашњег устројства у кључним сегментима који су били предмет претходних скупова у оквиру овог циклуса. Стога, када је реч о Србији, не треба да чуди драстична деградација образовања, одвраћање од фундаменталних истраживања у науци и усмеравање на практичне технолошке иновације, одсуство дугорочне стратегије у култури и систематско затирање уставна културе, деиндустријализација и довођење „страних инвеститора“ чији профит не остаје у земљи итд.

Радови саопштени на скупу и објављени у овом зборнику, иако сви обрађују проблеме суверенитета у времену глобализације, могу се поделити у две тематске целине. У првој се разматрају политички и геостратешки аспекти, док је друга целина посвећена правним аспектима

суверенитета и глобализације. Тиме шеснаест радова који чине овај зборник у великој мери покрива такорећи све аспекте проблема државног суверенитета и његове угрожености глобализацијом.

Желео бих, на крају, да се захвалим свим учесницима који су својим излагањима допринели да овај скуп, а самим тим и овај зборник, добију јасан тематски фокус. Организатори скупа дугују посебну захвалност проф. Ратку Марковићу на драгоценим сугестијама када је реч о избору појединих проблема које би скуп требало да обухвати. Најзад, овом приликом желим да се захвалим проф. Драгану Симеуновићу без чијег ентузијазма и несебичне помоћи организација овог скупа не би била могућа.

Александар Костић

РЕЧ ВЛАДИМИРА С. КОСТИЋА
ПРЕДСЕДНИКА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ
НАУКА И УМЕТНОСТИ

Поштовани председниче Академије наука и уметности Републике Српске, поштовани часници и чланови Српске академије наука и уметности (САНУ), поштовани учесници овога скупа, госпође и господо, данашњи скуп је сам по себи кристално јасан. Имате наслове, имате предаваче: међутим, иза овог скупа крије се једна мала прослава, рекао бих један мали успех, или још боље успех амбициозне жеље која је пре шест, седам година (а сведок сам тог пута од самог почетка) започела у једном одбору Одељења друштвених наука. Идеја је била једноставна: САНУ има обавезу да буде присутна у сагледавању актуелног, савременог тренутка у различитим областима нашег живота. Примерено, јер смо дефинисани као највиша установа у области науке и културе, али се границе које би дефинисале те велике области заправо прилично преплићу, оне су некада нејасне, а једне без других дефинитивно не могу. И тада је била идеја да се направи први циклус, заправо нешто што би се сваке године одиграло у оквиру циклуса, чули сте од академика Александра Костића о чему се ради, који би обухватио пет великих области, и то овим редом: образовање, наука, култура, економија и државни поредак, са извесним фокусима у свакој од ових области, наравно.

Да ли смо када смо циклус започели са темом образовања веровали да ћемо успети? Да будемо искрени, постојала је између конференција посвећених образовању и науци једна латенца од преко годину дана. Тада се јавио мали црв сумње да ћемо негде посустати, јер је прилично тешко координисати све оне који су у овом науку учествовали; међутим, некако смо се тргли, састанци су се одржавали после тога један за другим и за сваком од конференција, што сматрам посебно значајним, остали су писани трагови. И ми данашњим, односно и сутрашњим скупом заправо затварамо први круг, први циклус. Свих пет тема је обрађено. Али, обрађено је само у првој итерацији. Идеја је заправо да ми наставимо без икакве паузе и да се поново, после пет година, вратимо на тему образовања, па потом науке, и тако редом, остављајући и даље писане трагове шта су неки мислећи људи у Србији сагледавали када су у питању ови заиста кључни аспекти живота наше заједнице.

Друго питање које се овде поставља је да ли је Академија била у стању да сама изнесе овакав подухват? Не, није. И то САНУ од самог почетка није ни крила. Академија то може да уради само уз помоћ озбиљних људи који се овим проблематикама баве и који о њима знају врло често и више од нас, односно наших чланова који су у блиским областима. Према томе, понудили смо простор да људи који одређене проблеме разумеју, о томе проговоре. Ово што изговарам може се проверити по списковима предавача. Други предуслов који смо поставили је да они који учествују у тим симпозијумима не буду нужни истомишљеници. Због чега би се истомишљеници окупљали, једни другима говорили оно у чему се међусобно слажу и због чега се међусобно препознају? Покушали смо да успоставимо једну просвећенију форму дијалога и један од комплимената организаторима ових скупова, ако могу ја да га дам као човек који је чак и од извесних учесника овог симпозијума дефинисан као „тек медицинар“, је да су и дијалози након предавања остали записани – да се ауторизују и да се види шта су људи који знају о чему говоре (а мислим да свако ко данас и сутра учествује зна о чему говори) изrekli у САНУ, где се нису слагали, где су биле евентуалне границе одређених неспоразума и како су они превазилажени. Мислим да је и то лековито за наше друштво – дијалог је очито могућ, без међусобног вређања и унижавања. Ја сам почео да губим наду да је тако нешто могуће, али на вама је да докажете да то јесте и да је ово само моја старачка мрзовоља.

Госпође и господо, за ову врсту ваше активности најтоплије вам се захваљујемо, јер помажете не само Академију, већ и ширу заједницу у разумевању кључних проблема. Ја вам се, кажем, захваљујем, али вас и уверавам да, без обзира шта ће бити у будућности, ова идеја остаје једна од кључних активности Академије, јер на тај начин ми још увек имамо неку врсту непрекинуте пупчане врпце са реалношћу. И на овоме ће сви који се будемо и ако се будемо питали, истрајавати. Организаторима честитам на свему што се овде данас догађа, али указујем да је и раније било неколико кључних састанака у САНУ. Ти састанци су имали за циљ да покушају да предвиде шта то будућност доноси свима нама? Нажалост, није било много заинтересованих. Када смо пак правили скупове о историјским интригама, међусобним сукобима, о причама које су биле увек на извештан начин повезане са историјским тајнама и сенкама, сала је готово по правилу била испуњена. Негде смо колективно престали да будемо способни да се суочавамо са кључним питањима и проблемима и да о њима озбиљно разговарамо. Стога, ово што ви данас радите и што су радили ваши претходници у прве четири теме, рекао бих да има неку врсту пионирског значаја. И за друштво у целини, и за саму САНУ, посебно.

СУВЕРЕНИТЕТ КАО ПРОБЛЕМ У ВРЕМЕНУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Драган Симеуновић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Сажетак. Основна сврха овог рада је да се зарад стицања новог научног сазнања о релацијама суверенитета и глобализације, као важних друштвених и политичких појава, истраже и објасне узроци и разлози услед којих је суверенитет, који је вековима важио као један од највећих домета демократије, постао у времену „демократске глобализације“ толики проблем да се због тога мора укинути или бар битно умањити. У том циљу се утврђују и оне теоријске премисе глобализма и форме манифестација глобализације из којих се да закључити да феномен глобализације у целом свету представља огроман проблем по очување националног суверенитета, али све више и обрнуто. Главни разлог за то је супротстављеност концепта суверености основним начелима идеологије глобализма, која подразумевају слободу кретања роба, људи, капитала и идеја. Проучавања и закључци у сфери друштвених, економских и политичких аспеката превасходно се свODE на оцене, процене и закључке који полазе од учињене или могуће друштвене штете по националне каои суверене државе услед делимичног или потпуног губитка реалног суверенитета. Борба суверених држава за сопствени национални интерес доводи до појаве ресуверенизације и отпора поновном умањењу суверености који је у интересу носилаца глобализација. Како је интегрални приступ овом проблему, који обједињава све набројане аспекте, редак у постојећој литератури, наш циљ је био и откривање могућности за формирање свеобухватног приступа проучавању феномена глобализације као претњи националном суверенитету. Таквим приступом се битно доприноси објашњењу констатованог научног проблема и омогућава допринос његовом решавању као друштвеног проблема.

Кључне речи: суверенитет, глобализација, разлози поништавања суверенитета, проблем очувања суверенитета, ре-суверенизација

1. Суверенитет

1.1. Појам националног суверенитета

Израз суверенитет потиче од француске речи сувереност (*souverain*) која има свој корен у латинској речи *supremus*, *superatus* што значи највиши, врховни. Најчешће се употребљава да значи битно својство неког субјекта као врховног у свом домену и да је као такав независан и потпуно самосталан у односу на друге. У пракси то заправо значи да је субјект који је суверен не само независан од других субјеката већ и да су они у хијерархији моћи у односу на њега нижи, те да су према томе стварно или потенцијално и зависни од њега.

Термин суверенитет је данас општеприхваћен у европским језицима, а код нас се упоредо и равноправно употребљавају термини суверенитет и сувереност.

Појам суверенитета је оформљен у 16. веку на тлу данашње Италије, одакле се проширио на остала европска подручја. Прве централизујуће тенденције праћене овим термином појавиле су се у Католичкој цркви, која је временом извршила такву концентрацију економске и политичке моћи за коју нису били способни ни феудални владари ни поцепано племство. Управо је ова црквена концентрација власти касније послужила као модел световним властима у њиховим настојањима да створе јаку и потпуно самосталну врховну власт. Са друге стране, универзалистичке тенденције Католичке цркве су знатно успоравале процес еманципације и осамостаљења националних држава.

Вестфалски мир из 1648. представља прекретницу у европској историји којом је окончан период верских ратова и отворен пут консолидацији великих европских држава као националних. Тим догађајем започиње процес новог облика хомогенизације европских монархија, пре свега Енглеске, Француске и Холандије на начелима апсолутног суверенитета и независности. Повратак на старо више није био могућ. Основни субјекти међународног система дефинитивно су постале суверене националне државе.¹

Иако је појам суверенитета својевремено обилато коришћен у црквеној терминологији и организацији, његова главна употреба је већ одавно у домену политике. Поред атрибута суверености које су имали апсолутни владари, појам суверенитета се временом све више користи за означавање независности неке државе у односу на друге државе, односно њене слободе у одлучивању о спољним и унутрашњим питањима.

Данас се најзначајнија и најшира употреба појма суверености везује за политичке појаве у друштву, у првом реду за државну власт, у смислу искључиве власти и контроле над територијом и људима настањеним на њој. Квалитативни вид суверености изражава се у слободи државе да уређује своје односе у границама општег међународног права и да буде повезана са другима на основу своје сопствене воље. Појам суверенитета се користи и да се означи право нација на самоопредељење, укључујући и право на отцепљење. У овом смислу, сувереност представља једну врсту моралног права и политичког захтева народа јер држава никад није суверена ако није суверен и народ.

1 Francis Harry Hinsley, *Sovereignty*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

Национални суверенитет је право неке државе на самоуправу, што подразумева право на политичку, економску и социјалну контролу система те државе, без било ког облика утицаја спољних фактора. Национални суверенитет увек потиче из суверенитета појединца, то јест суверенитета народа ограниченог физичком територијом (границама) у којој се тај народ налази, при чему је народ као целина увек супериоран у односу на појединце који га чине.

Национални, као суверенитет уско везан за националну државу, је феномен који се током 19. и 20. века појављује у европским државама и представља основу за демократске системе које имамо данас. Државе попут Француске и Енглеске постају стриктно територијалне, са прецизно одређеним границама и са детаљном политичком и економском контролом укупног социјалног збивања у оквиру својих граница. У таквим државама прво проналазимо национални суверенитет, другим речима, препознајемо власт која под својом контролом има целу територију државе и политичка, економска и војна збивања у њој.

1.2. Манифестације суверенитета

Суверенитет се манифестује у два основна вида – правном и политичком.

С правне тачке гледишта, сувереност је обележје државне власти које се састоји у независности државне власти према спољним факторима и супрематији државне власти према унутрашњим факторима, или краће речено – сувереност је обележје државне власти које се испољава у њеној правној неограничености.

Разликује се сувереност државе од суверености у држави. Правни носилац суверености је држава схваћена као посебан правни субјект, а правни вршилац суверености може бити краљ или парламент или други државни органи што је одређено позитивним прописима сваке државе.

Најчешће се сматра да суверенитет државе обухвата следећа три елемента:

- независност државне власти која је изражена кроз слободу доношења одлука и деловања у односу на било какву другу власт унутар или изван њене територије, а у првом реду у односу на било коју другу државу;
- супрематија државне власти, што значи да је државна власт у оквиру своје државне територије виша од било какве друге власти или фактора;
- правна неограниченост државне власти, тј. пуна слобода у доношењу и примени права.

У политичком смислу, суверенитет означава владајући однос између политичког тј. стварног носиоца власти и државне власти. Овај однос је историјски условљен па зато и суверенитет има различито значење у разним временима. Тако је суверенитет у апсолутној монархији значио принцип не само врховне већ и неограничене власти појединца монарха, док у демократској политичкој теорији сувереност значи да је стварни носилац неутуђиве политичке моћи народ.

У сваком случају може се закључити да је онај субјект у чијем интересу држава ради, са политичке тачке гледишта, носилац суверене државне власти, тј. политички суверен.

С обзиром на постојање разних форми суверенитета у прошлости и савремености, могуће је извршити и разне класификације суверенитета полазећи од одговарајућих критеријума. Поред разликовања правног и политичког, уобичајено је још и класификовање суверенитета на спољашњи и унутрашњи, затим разликовање персоналног од територијалног суверенитета, позитивног од негативног итд.

Суверенитет се манифестује и као спољашњи и унутрашњи суверенитет. Под унутрашњим суверенитетом схвата се својство државне власти да је правно највиша власт на својој територији са елементима независности, супрематије државне власти и са правном неограниченошћу. Ово практично значи да свака суверена држава има право на неограничену акцију унутар својих граница. Унутрашњи суверенитет се појављује као предуслов за изражавање спољашњег, зато што је без постојања унутрашње суверене власти немогуће замислити њено испољавање у односима са другим државама и међународним односима. У међународним односима суверенитет се испољава у праву сваке државе да без принуде споља одлучује о начину и степену своје ангажованости у међународним односима, пре свега о ступању у дипломатске односе, склапању међународних уговора и уласку у чланство међународних организација.

1.3. Проблем очувања суверенитета

Суверенитет државе има унутрашњи и спољашњи аспект. Унутрашњи аспект националног суверенитета је аутономија, а спољашњи аспект је независност. Укратко, суверенитет се приказује у способности једне нације да брани своју независност и аутономију. Национална држава није суверена ако је не признају остале државе. Народ, то јест нација, доноси законе и одлучује о правилима своје државе. Меутим, нација као апстрактан појам не може бити доносилац легитимних закона, па као таква бира одређене чланове народа као представнике и ак-

тере законодавне власти који, изражавајући вољу народа, остварују национални суверенитет. Ти представници су задужени да доносе одлуке које су најбоље по народ и државу. Поверење које им нација пружа је управо један од проблема очувања суверенитета, јер се то поверење често злоупотреби када представници народа или нације одлуче да националну власт и интерес замене личним. Такво конфисковање власти због личних интереса називамо политичка корупција.

Корупција је, уопште узев, а нарочито у времену глобализације, један од озбиљнијих проблема очувања суверенитета. Држава која је суверена залаже се за независност, аутономију, самоуправу и стабилност, а управо су то неки од главних фактора успешног функционисања државе које политичка корупција прво разара².

Из тог разлога, корупција у политици је највећи унутрашњи проблем за неку државу и нацију, то јест за национални суверенитет, уколико политичке вође и представници народа не доносе одлуке у интересу нације већ користе политику и своју позицију за личну корист.

Далеко већи проблем очувања националног суверенитета је изазван спољним факторима угрожавања независности једне државе. Угрожавање националног суверенитета може се догађати на војном, политичком или на економском плану, а данас се итекако може говорити и о угрожености националног суверенитета на културном плану. Разлози за ову појаву су бројни и увек су интересне природе. Кад год нека држава, или уопште неко спољно средиште моћи, полазећи од тога да је јаче или да је бар тренутно у повољнијој војној, политичкој или економској ситуацији од земље чији се национални суверенитет напада, крене у реализацију својих интереса на рачун те државе, можемо говорити о угрожавању њеног националног суверенитета, без обзира на степен остварених ефеката таквих активности.

Осим тога, национални суверенитет може бити угрожен и ширим економским, политичким и војним збивањима која обухватају или прете да обухвате део света у коме се земља, носилац и чувар свог националног суверенитета, налази.

Теоријска негирања значаја и потребе опстанка суверенитета јављају се већ у првој четвртини 20. века. При свом захтеву за укидање суверенитета, Леон Диги полази од једнакости свих људских воља. Он сматра да су сувереност и суверенитет ништа друго до надређеност одређених воља другим вољама у једној заједници. Како држава није живо биће и нема вољу, државни суверенитет није ништа друго до

2 *Global corruption report 2007: corruption in judicial systems*, London: Transparency International, Pluto, 2007.

израз воље оних који владају државом или државних службеника. Као такав, државни суверенитет по Дигију је метафизички појам који треба одбацити. Енглески теоретичар плурализма Харолд Ласки је у првој половини 20. века у оквиру своје теорије о плуралном друштву и политици као плуралној активности негирао потребу постојања државног суверенитета, полазећи од тога да не само да у оквиру једног друштва постоје бројне друштвене организације које треба да учествују у оквиру вршења политичке власти него да је и свет заправо једно велико друштво и да је политика сваке државе само део једне велике светске политике, те да нико нема право на апсолутну независност једне државе, тј. на оно што се назива државним суверенитетом.

Негирање државног суверенитета је постојало и у оквиру тзв. теорије о „условном“ или ограниченом суверенитету који је први теоријски образложио совјетски аутор Коваљов у циљу оправдања војне интервенције земаља чланица Варшавског уговора 1968. године у Чехословачкој. По овој теорији сувереност социјалистичких држава је ограничена општим интересима земаља са социјалистичким уређењем.

Темељно негирање државног суверенитета и његово тотално одбацивање као анахроног појма извршено је тек у глобалистичкој теорији и пракси крајем 20. и почетком 21. века.

2. Глобализација као претња националном суверенитету

2.1. Глобализам, глобализација и нови светски поредак

Крах социјализма као светског процеса и друштвено-економског и политичког система који је наступио крајем 20. века, означио је истовремени тријумфалистички узлет неолиберализма као идеолошког концепта несметаног капиталистичког уређења света.

У неолибералној теорији рођени су у то доба појмови као што су глобализам, нови светски поредак и глобализација³, који се и данас често користе без много теоријског разумевања, па чак и као синоними, што ствара појмовну збрку. Зато је потребно нагласити да се ради о три различита појма који су сродни по томе што се односе на садржински испреpletене феномене. Глобализам је *идеологија*, глобализација је *процес* реализације идеолошких премиса глобализма, а нови светски поредак је *систем* у настајању⁴. Њихови појмовни садржаји су слични и узајамно се пресецају, али се не поклапају.

3 Dragana Simeunović, *Le nouvel „ordre mondial“ et l'Etat-nation*, Paris-Guernes: Dialogue, 1996, p. 45.

4 Драган Симеуновић, *Нација и глобализација*, Београд: Нолит, 2014, стр. 103–140.

Глобализација је процес повезаног деловања политичких, економских и војних активности низа политичких, војних и економских субјеката на челу са САД као државом-носиоцем глобализације, којима се усмерава кретање укупног људског друштва у правцу реализовања поставки идеологије глобализма⁵. Идеолошки постулати глобализације могу се означити као неолиберализам.

У питању је процес ширења заједнице демократских тржишно оријентисаних земаља, који се остварује на економском, политичком, културном и сваком другом плану. Обухват тог процеса је глобалан, јер се његово реализовање планира у светским размерама, односно, како то прецизно формулише Бил Клинтон, док „сваки човек на свету“⁶ не буде могао да ужива све предности такве и те заједнице живећи у њој.

Замајац глобализације су велике мултинационалне компаније са седиштем у САД, Западној Европи и Азији. Испољава се, пре свега, у реализовању економских циљева уз политичку и војну потпору земаљноносилаца глобализације. Економски циљеви глобализације су јединствено светско тржиште, трговина без граница, интернационализација производње помоћу директних инвестиција мултинационалних компанија и градња једног свеобухватног система интегрисаних финансијских тржишта. Смисао тога је постизање што већег профита како доласком до што јефтинијих сировина, посебно енергената, тако и коришћењем што јефтиније радне снаге уз друговрсна минимална улагања.

Хенри Кисинџер сматра да су међународни односи тек у нашем добу први пут у историји заиста постали глобални. „Комуникације су тренутне, светска привреда функционише истовремено на свим континентима“⁷. Осим тога, многи други проблеми попут заштите човекове околине, демографске експлозије, миграција, спречавања ширења разних болести, тероризма и слично, одиста су таквог карактера да једино и могу да се решавају на светском нивоу.

У научној литератури о глобализацији је неспорно да она поред негативних има и своје позитивне стране. Ту се, пре свега, мисли на развој информационих технологија, у првом реду интернета, односно на развој индустријских технологија, као битне одлике савременог светског економског система. Као интеракција информатичке технологије и глобалне економије глобализација би требало да буде снажан генератор уједињавања света. Проблем је у томе што се то чини далеко више по-

5 Цит. према: Zbignjev Bžežinski, *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vođstvo*, Podgorica: CID, 2004, стр.100.

6 Цит. према: Хенри Кисинџер, *Дипломаџија I*, Београд: Верзалпрес, 1999, стр. 716.

7 Х. Кисинџер, *нав. дело*, стр.10.

литичким и економским притисцима, па и војном силом, него убеђивањем које води разумевању предности, а не нужности тога процеса.

2.2. Глобална дисјорција и глобализација

Богате, индустријски развијене земље Запада, које су уз то и војно и политички доминантне, чине „функционално језгро света“ које је уједно и акционо језгро глобализације. Остале, махом мање или више сиромашне земље, чине „неинтегрисани остатак“ који нема услова за прогрес зато што је ван глобалних токова⁸. Да би свет у целини учиниле функционалним у погледу реализације својих интереса, земље које чине „језгро глобализације“ настоје да пренесу своје економске, политичке и војне обрасце уређења света у све остале земље. Како се то ради показује констатација америчког војног стратега Томаса Барнета да је „већина америчких војних интервенција у свету последњих година била у земљама неинтегрисаног остатка“⁹. Разлог за те интервенције према Барнету је то што нефункционалност остатка света угрожава функционалност богатог језгра које не може да се даље развија и напредује уколико у свој систем функционисања не укључи све остале државе, стварајући тако глобални економски и политички систем у коме ће водећу улогу и даље имати земље „функционишућег језгра“.

Стога, нови светски поредак је са тог становишта виђен као још недовршени систем света који као поредак глобалне демократије подразумева изградњу одређених правила понашања за све и усвајање одређених вредности од стране свих. Међутим, то не значи да сви могу да се понашају исто. Тај поредак је, наиме, систем неједнаких и по њиховом богатству и по њиховом учешћу у креирању политике светског друштва. Ако су тај поредак осмислили најбогатији и најмоћнији људи на свету, онда је сасвим логично да га нису смислили зато да друге изједначе са собом, већ да увећају своју моћ и богатство. Уосталом, свако залагање за једнакост је у досадашњој историји било настојање да се изврши изједначење са онима изнад, а не испод себе.

Сувереност је у времену глобализације појмљена од њеног акционог језгра, тако да се своди на апсолутну надмоћ једног, односно најјачег. Само њему је дозвољено све и потпуна слобода у одлучивању, а другима само оно што им он као најјачи дозволи у складу са својим интересом. Отвореним инсистирањем на томе деградира се и класични појам суверенитета и његова универзална вредност. Све већи значај добија и указивање да је сваки суверенитет и стварни и формални, од-

8 Thomas P. M. Barnett, *Blueprint for Action – A Future Worth Creating*, Washington: Putnam Publishing Group, 2005, p. 56.

9 *Истио*.

носно декларативни. Стварни у мери у којој дата држава има моћ самосталног одлучивања, а формални као само привидно неограничен, чиме се сувереност као принцип потпуно релативизира.

На плану релације моћи, силе и суверенитета, судбине нација и националних држава, сходно том принципу, биле су и све ће очигледније бити веома различите. Заправо, одувек је свако био суверен онолико колико је могао, а данас је та чињеница само разголићена. Једна мала земља је, рецимо, одувек била истински суверена у односу на неку још слабију и мању, и то под условом да та мања нема моћног савезника. Међутим, данас многе мале земље имају великог савезника коме су поклониле свој суверенитет. Могло би се рећи да су трампиле релативну самосталност и слободу за релативну војну и економску сигурност. Ако би се скинуо илузорни вео са приче о томе да је свака држава суверена, видело би се да на свету има свега неколико држава које одлуке доносе потпуно самостално, и да је тако одувек било. Сувереност је одувек била исказивана у односу на некога, а само код ретких, оних најјачих, или пак код „светских отпадника“, била је исказивана у односу на све.

Ако је релативна сувереност искључиво одредива као степен суверености у односу на друге само на основу силе, а не и права, то значи да у савременој светској политици нескривено влада закон јачег, што је озбиљна регресија у односу на цивилизацијске домете у погледу изграђености равноправности међу државама и народима.

Глобалној диспропорцији доприноси и то што је двоструки стандард као вечито „право“ јачих на основу њихове веће моћи, које је као такво увек било морално осуђивано и зато прикривано, први пут у историји проглашен, и то од стране теоретичара глобализације, за легитиман модус понашања. Тако је цар постао го, али не зато што су то хтели други већ зато што је то хтео сам цар, да би и тиме потврдио своју апсолутну супрематију.

Парадокс времена глобализације је садржан и у чињеници „истовременог повећања и смањења света: растом броја људи, нових држава, количине новца, уз краће дистанце и мањак времена потребног за реаговање“¹⁰. Тачније, све оно што је светско се повећало, само се наше време, као укупно време појединаца, умањило.

2.3. Суверена држава као *ирејрека осиварењу* глобализације

Глобалистичком концепту несметаног протока, пре свега роба и капитала, а онда и идеја и људи, противречила је од самог његовог настанка категорија државног као националног суверенитета, која је од

10 Parag Khanna, *The Second World: How Emerging Powers are Redefining Global Competition*, Twenty First Century, London: Penguin Books, 2009, p. IX.

Вестфалског споразума па све до краја 20. века важила за једну од „светих крва“ у међународној политици и за велики домет демократије.

Оно што једино озбиљно угрожава глобализацију као светски процес јесте не само свака неглобализована национална држава већ и настанак нових и ресуверенизација старих, формално већ глобализованих националних држава, будући да нема сумње да државни, односно национални суверенитет, са својим националним интересом у првом плану, тврдим границама, царинама и шареноликим трговинским и инвестиционим прописима, спутава убрзавање ритма света пројектованог ради убрзања обртања новца.

Због тога, као снажна препрека глобализацији стоји свака и садашња и будућа национална држава са релативно самосталном политиком, као и тежњом да сама управља својом привредом, чиме у највећој мери и доказује своју самосталност. Врата за глобализацију таквих држава су још затворенија уколико је у њима развијен национализам. Све је то такође оно што успорава кретање роба и људи и тиме смањује профит великих. Елите које стоје на челу мултинационалних корпорација не желе да деле, а још мање да губе профит ако не морају, а по глобалистима не морају, јер је садашња констелација међународних односа таква да и поред постојања више великих сила постоји само једна супер сила којој тренутно нико није раван. Ерозија суверенитета као преживеле категорије и одузимање аутономије националним државама у погледу вођења економске политике се зато постављају као веома важни циљеви глобализације у свеукупном току њеног трајања.

Отуд и није изненађујуће што је суверенитет теоријски евидентиран као проблем и озбиљна запрека глобализацији већ током 90-их година 20. века, да би онда почетком 21. века уследило у политичкој и правној теорији оргијастичко поништавање резултата Вестфалског споразума од стране глобалиста, које је било уперено против сваке врсте суверенитета, као апсолутно анахроне и штетне појаве.

Разлози за угрожавање и поништење националног суверенитета су садржани у настојању стицања енормног екстрапрофита на тлу земаља које остају без свог суверенитета и у којима би одлуке доносили, или већ доносе странци. Политички разлози за умањење и поништење националног суверенитета и интегритета су садржани у настојању за апсолутним господарењем светом у форми новог светског поретка, у коме ће доминантну улогу имати земље носиоци глобализације, на челу са САД. Војни разлози за то су обезбеђење апсолутне војне премоћи тих земаља над земаљама које теже очувању националног суверенитета и интегритета. Војним путем и интервенисањем се прекраја и уређује

свет тако да сви остану без суверенитета, тачније свет у коме треба да постоји само једна једина суверена држава, а то је она која је најјача.

Међутим, наговештај масовног настанка нових националних држава је можда и најважнија у низу све више индиција да садашњи, иако у много чему недовољно легитимизиран и недовољно гарантован, али ипак релативно стабилан, однос распоређености нација и других етничких група у државе и њихове садашње границе неће дуго потрајати и да се стање умереног задовољства етничитета због разлога етничке ситуираности све више претвара у стање етничког незадовољства и могуће националистичке експлозије планетарних размера. Поседовање национално-статусних права, па ни једнаких, није им више довољно. Држава или аутономија блиска државно посебном статусу је, по свему судећи, будућа мета етничке хидре која је све спремнија да „баци рукавицу“ не само досадашњој државној организацији света већ и надирућој глобализацији. Раскорак бројности од 3600 све „освешћенијих“ етничких група (уз сталну тенденцију рађања „нових“), и њихове распоређености у оквиру „свега“ 179 држава света (остале државе се сматрају етнички монолитним, односно „етнички чистим“), све више се претвара у опасност и реалност новог тренда који је снажно обележио већ крај 20-ог и почетак 21-ог века – масовно стварање и још масовније покушавање стварања нових националних држава сепарацијама мирним путем или насиљем, као и интензивирање међународних подупирања или спречавања тих напора. Ово се не дешава само услед све изразитије гласности испољавања жеља државно неафирмисаних етничких група да престану бити тек „могуће нације“ него и услед стицања цивилизацијских услова за то (нпр. услед уважавања чињенице да су бројне границе земаља у развоју, нарочито у Африци, Блиском и Средњем Истоку повлачене „колонијалним лењиром“, без нарочитог вођења рачуна о етничким, прецизније речено, тада племенским разграничењима и односима, или пак услед све изразитије међународно-субјективне толеранције интерпретирања, а тиме и доживљавања признавања права на етничку посебност као права на прерастање у нацију). Ако се оствари, у том правцу изнето, предвиђање некадашњег генералног секретара УН Бутроса Галија, изречено у форми страховања средином 1992, и чувена теза Карла Фридриха о национализму као најјачој снази планете постаће коначна истина¹¹. У анализи почетака тога процеса, који ће се можда зауставити, али који је неспорно започео, биће све јасније да никакав дух национализма светских размера није пуштен из боце него да је

11 Carl Friedrich, *Trends of Federalism in Theory and Practice*, New York: 1968, p. 30.

то немистични процес интересне трансформације људског друштва у не само она нова обличја која је пред њега поставила постиндустријска организација живота друштва него и у она чија је одлика занемаривање интереса и потреба етницитета у име брзине и профита, што неумитно резултира конвулзијама њихове спонтане саморазвојности и интервенционизмом у функцији њиховог подржављења, као тренутно најбржег и политички најпрофитабилнијег решења, којим се проблеми тих етницитета у ствари не решавају него тек зачињу.

Зато ће се, уколико се овај процес не заустави, као највећи проблем глобализације једнога дана поставити питање организације света као „разбијеног огледала“, што као задатак, бар за сада, потпуно надмашује могућности сваке силе, а што не значи само информационо, војно, технолошки и привредно најразвијенијих земаља него и њихових међународних економских, политичких и војних организација и савеза. Довољна је увек нека ексцесна спонтаност, нарочито ирационална и масовна, да се покаже немогућност потпуне контроле уређености целог света. Наиме, нестабилности сваког разбијеног огледала највише доприноси нагло покретање његових делића. Неки то данас препознају као миграције.

Будући да се тренутно не види друга алтернатива глобализацији сем опстанка националних држава са својим суверенитетом, већина теоретичара, као и политичара-актера глобализације, сматра да је глобализација концепт који у ствари нема алтернативу, јер су по њима суверенитет и интегритет преживеле категорије које ометају развитак света у целини, а не само водећих земаља¹².

Концепт ограничавања и дозвољавања постојања само веома ограниченог суверенитета треба, по њима, да се развија у два правца. Први предвиђа „крај државног суверенитета“¹³. По заговорницима тога правца „држава ће у потпуности изгубити епитет суверености. Њену улогу преузеће мултинационалне компаније, невладине организације или неко трећи“¹⁴. Друга опција пак заговара тзв. „партиципативни суверенитет“, што значи да ће „држава својом вољом уложити суверенитет у неки наднационални ентитет (УН, ЕУ), а за узврат ће добити благодети које пружа чланство у тој организацији, као и могућност учешћа (партиципације) у процесу одлучивања.“¹⁵

12 Види нпр.: Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, Podgorica – Banja Luka: 2001.

13 *Aspekti globalizacije*, приређивачи: V. Pavićević, V. Petrović, I. Pantelić, M. Sitarski, G. Milovanović, Beograd: BOŠ i Dosije, 2003, стр. 214.

14 *Исџо*.

15 *Исџо*.

2.4. Оппортунистичка десуверенизација

Да је глобализација пре свега економски процес види се и из тога што је она на економском плану све време била такоређи незауостављива. Уосталом, сви отпори глобализацији су најпре политичке природе, рецимо око одржања суверенитета, а скоро да уопште нису економског карактера. И Русија и Кина су потпуно прихватиле глобализацију као економску неминовност. У том смислу, она је већ скоро остварени економски поредак света.

Што се тиче оних димензија глобализације у којима се она исказује као процес десуверенизације и денационализације држава, отпори су далеко израженији и свакако ће тако бити и убудуће.

Разумљиво је да се све земље не понашају једнако, а још мање једнако кооперативно када је реч о губитку суверенитета. Зато САД као највећа сила-носилац глобализације прилази десуверенизацији и денационализацији као „неистовременом поступку“¹⁶ користећи разноврсне методе, од „добровољне капитулације“, о којој радо говори Збигњев Бжежински, до привољавања силом.

Иако глобалисти у националном суверенитету и интегритету виде највећу препреку у свом походу на свет¹⁷, постоји и низ других објективних препрека замаху глобализације који чине њено брзо и потпуно остварење исто толико немогућим колико глобалисти мисле да је оно могуће. Пре свега, исламске земље нимало нису склоне свом демократизовању по „јудео-хришћанском обрасцу“¹⁸ који натура глобализам. Оне пружају снажан и видљив отпор усвајању западног вредносног система, иако прихватају технолошке и економске домете западних друштава. Утицаји Запада се брижљиво филтрирају кроз културу, традицију и религију Истока ради унапређења сопственог друштва и живота појединца¹⁹. При томе, треба имати у виду да не само исламске земље већ и Кина то чине само у оној мери која не нарушава њихов идентитет, а тиме и интегритет.

Поред тога, отпори глобализацији се манифестују и кроз активности антиглобалистичких покрета и размах тероризма као константног изазова носиоцима глобализације.

16 Michael Zürn, *Schwarz-Rot-Grün-Braun: Reaktionsweisen auf Denationalisierung*, у: Ulrich Beck (Hrsg), *Demokratie der Weltgesellschaft*, Frankfurt am Main:1998, стр. 299.

17 Martin Wolf, *Will the Nation-State Survive Globalization?*, Foreign Affairs, January – February 2001, стр. 183.

18 Види: Joseph Nye, *Globalizations Democratic Deficit*, Foreign Affairs, July – August 2001, стр. 2–6.

19 Рецимо, 2017. је у арапским земљама са енглеског језика на арапски преведено само седамнаест књига.

Свакако се морају имати у виду и разни прикривени отпори оних који су формално на страни глобализације. Рецимо, многе европске земље које због великих разлика у моћи не могу да рачунају на одржање свог суверенитета пред налетом глобализације данас дискретно, најчешће под маском права на сопствену миграциону политику, врше процес разноврсне ресуверенизације, и то у оквирима Европске уније, као формално узорне глобалистичке наднационалне заједнице, што им омогућује да спасу бар део од суверенитета националне државе²⁰. Иако главни заговорници глобализације уз САД, европске државе су преношењем неких државних компетенција на ЕУ ипак показале превелике тенденције ка локализму, макар се он односио само на европски простор (што се рецимо види из коњуктеуре принципа супсидијарности, стварања две врсте граница – меких између „нас“ и тврдих између „нас“ и „њих“, оријентације на идеале затворене планске привреде).

Можда једнако снажно колико и ови отпори, глобализациону тенденцију укидања суверенитета подрива и недоследност у односу према суверенитету. Да је политички прагматизам изнад сваког теоријског концепта, па и концепта глобализације, показују примери изналажења макар и тренутне употребне вредности потврде нечијег националног суверенитета и бучног посезања за њим као кључним аргументом, уколико је то потребно дневној политици. Тако је, на пример, бивши председник САД Обама на један начин захтевао да се поштује принцип суверенитета у погледу страног интервенционизма током политичког преврата у Украјини, а на други, измењен начин, у случају руске анексије Крима. Из тих и других сличних недоследности, у условима миграција ка Европи рођено је неписано право на ресуверенизацију, чија је политичка икона мађарски председник Виктор Орбан.

Миграције које су пре пар година запљуснуле Европу и које још трају, тренутно пригушене лабавим европско-турским уговором о задржавању мигрантског тока, у замену за пар милијарди евра и непрецизно дефинисано увећање шанси за улазак у ЕУ, показале су разне слабости важећег концепта европске заједнице као узора глобализационе теорије и праксе. Слабости су се најлакше виделе у бројним аномалијама које су пратиле миграциону кризу.

У настојању да обуздају и контролишу енорман прилив миграната у земље Европске уније, многе од њених чланица су у недостатку општег и обавезујућег става почеле да предузимају суверене солитарне

20 Michael Kreile, *Globalisierung und europäische Integration*, у: Wolfgang Merkel und Andreas Busch (Hrsg), *Demokratie in Ost und West*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1999, стр. 607.

државне мере на том плану, које често не само да нису имале жељени ефекат већ су и допринеле мењању слике о демократском статусу тих земаља и указале на бројне раскорак између прокламованих принципа и прописа ЕУ и антимиграционе праксе.

Посебно тежак ударац глобалном концепту десуверенизације, који негује и Европска унија, отворено су задале бројне земље Централне и Источне Европе, у првом реду Мађарска, Пољска и Словачка, у погледу извршавања одлука Брисела које се тичу политике ЕУ према миграцијама. Мигрантска криза показује да сукоб глобализације и нације до сад није донео апсолутну превагу ни једном полу, како националном тако ни глобалном, а да миграциона збивања која га прате подразумевају корекцију неких глобалистичких идеја, рецимо оне „да су етничке везе осуђене да у процесу модернизације ишчезну“.

Европа ће морати да се запита да ли је аномалија или природна реакција то што се отписана национална држава и одбачени национални суверенитет као анахроне појаве преко ноћи враћају на велика врата у политички живот Европе кроз саможиве одлуке земаља чланица Уније, кроз подизање жичаних ограда кроз које тече електрична струја, и обнављање баријерних граница и граничарских јединица, чак и између тако демократски напредних и етнички и историјски блиских земаља као што су Немачка и Аустрија.

Националне државе са губитком суверенитета не губе само на царинама и државним дажбама већ и на угледу њихових власти у сопственом народу, који је свестан да су оне увелико постале илузорни механизми испражњени од реалне моћи. Стога не чуди што је повратак националној држави и суверености од политичара попут Виктора Орбана створио националне спасиоце и хероје. Додуше, питање је колико дуго ресуверенизиране државе могу истрајати у инсистирању на својој апсолутној суверености, а истовремено бити и чланице ЕУ. Пре или касније оне ће се или морати одрећи оне количине суверености коју су приграбиле назад да би спречиле уливање мигрантских токова у своја дворишта, или ће морати поћи неким својим путем. До тада им остаје да нађу начин како да одрже илузију код својих присталица да је ресуверенизација коју су делом постигле тотална и трајна. Оне могу наћи нови смисао свог ресуверенизационог експеримента у томе што ће се њихове одлуке на том плану тицати национално специфичне духовности и културе, што ће себе прогласити да су чувари и одгајивачи духа нације и њених посебности, помагачи опстајања „њене“ религије, уопште њеног идентитета и сл.

Треба имати у виду и то да погодности које доноси глобализација крупним играчима у светској привреди терају и те, „ресуверенизоване“ државе да се не отклањају превише од центара глобализације, јер то од њих тражи њихова привредна и финансијска елита. Рецимо, глобализована финансијска тржишта омогућују да се државни дефицити лако могу покривати, што већини влада слабих држава (у које спадају и наведене) знатно олакшава да воде релативно успешну политику и тако одржавају углед пред својим бирачима, иако су свесне да то води тоталној зависности од страних инвеститора²¹, као и да отежава одлучивање у интернационализованој производњи, а понегде и било какав утицај на њу у смислу усмеравања њених ефеката у „националну“ касу.

Због тога, и поред гордог посртања глобализације као праксе у условима миграционе кризе, она многим и даље изгледа не само као историјски незадржива већ и као веома корисна на општем економском плану.

Оснажење национализма малих, до скоро маргинализованих група и њихових партикуларистичких идентитета, је због свега тога дубоко сложен али и противуречан процес. Он обнавља и етничко дисидентство у „примиреним“ етницитетима као што су каталонијски, баскијски, корзикански, шкотски или ирски, као што га и рађа у оним етничким групама које су сматране традиционално политички неамбициозним, попут ромске.

Свако „чињење“ од стране великих неке етницитету на плану његовог осамостаљења и подржављења, ако не одмах, а оно временом, повлачи захтев за сличним поступањем и у случају других.

Мада није спорно да глобална економија пружа шансу за развој регионалних економија, а тиме и за цивилизацијско зревање „закаснелих“ нација, оне у свом настојању да имају сопствену државу морају имати у виду садашње неписано правило конструктора и промотера глобализације, чијем се резолуцијском озакоњењу од стране ОУН иначе тежи, а које гласи да нема сепарације ни стварања нове државе без ослањања на највеће силе „новог светског поретка“ и прихватања потпуне зависности од њих када је реч о будућности тих новоуспостављених националних држава. Дакле, интерес великих се и овде исказује као критеријум за помагање малих и „закаснелих“ народа, неовисно од оправданости њихових жеља. Неприхватање тих услова води међународном установљавању „националне кривице“, а сваки отпор, па и отпор културној и језичкој доминацији, сматра се политичким грехом.

21 Daniel Cohen, *Fehldiagnosis Globalisierung*, Frankfurt am Main: 1998, стр. 150.

3. Закључна разматрања

Након вишевековног периода у ком су постојали проблеми везани за изградњу и остваривање суверености, крајем 20. века дошло је време глобализације, у коме је национални суверенитет од самог њеног почетка означен од стране теоретичара глобализма као круцијална препрека за остваривање њених постулата.

Чињенице су да је процес развоја капитализма одавно надишао националне границе и да глобализација није ништа друго до својеврстан економски, политички, културни и војни јуриш најразвијенијих западних капиталистичких земаља на остатак света, ради његовог потчињавања и експлоатисања. Брзо и снажно ширење крупног капитала, који тежи да муњевито потчини читаву планету и уреди је трајно према свом обрасцу, одиста има у суверености националне државе озбиљну брану, пре свега услед њене традиционалне концептуалне супростављености принципу брисања и игнорисања граница, као и због традиције релативно самосталног вођења политике и контролисања сопствене привреде. Отуда глобалистичка теорија и наглашава да се у центру савремене дебате о будућности света налази питање националног суверенитета²². Тај проблем по глобализацију се, ако је судити по њеним носиоцима, да отклонити искључиво поништењем сваког фактичког суверенитета сем суверенитета најјаче глобалистичке силе. Време сваког националног, као и недељивог суверенитета и интегритета, је по тој теорији дефинитивно прошло, јер суверене националне државе нису више способне да самостално воде успешну политику и економију. О растућој зависности националних држава најбоље треба да сведочи недостатак сопствених ефикасних финансијских и политичких инструмената који стоје на располагању сувереним државама, због чега су исте у немогућности да саме одреде сопствену судбину. Упућеност на остатак света, пре свега на финансијске фондове и политичке институције богатих земаља које су носиоци глобализације, има своју цену, а то је одрицање од суверенитета, или, за почетак, бар од потпуног суверенитета. Садашње доба је отуда доба илузорног суверенитета, време у коме националне државе и државници пред својим грађанима глуме потпуну сувереност, иако су је се низом одлука и поступака заправо одрекли у корист моћнијих држава, зарад економске, политичке или војне користи, или ради избегавања, односно умањења штете.

22 Dejvid Held, *Modeli demokratije*, Zagreb: Školska knjiga, 1990, стр. 81.

Проблем је што глобализација као модел снажно промовише демократију²³, а губљење суверенитета и интегритета је само по себи негативна демократије. Та противуречност рађа нову, а то је да спровођење демократије данас подразумева јавно обнародовани дупли стандард као право богатих – један ниво демократије важи за земље глобализационог језгра, а много мањи ниво демократије је намењен сиромашним и „демократизованим“ земљама, што пре указује на то да су оне потчињене него да су одиста доживљене као нови равноправни члан у глобалној капиталистичкој породици. Шта значе дупли стандарди демократизације на плану интеграције сасвим јасно показују примери са европског континента, где се после пада Берлинског зида 1990. године неким земљама и нацијама омогућила национална и државна интеграција, док су се истовремено подстицали дезинтеграциони процеси у бившим социјалистичким мултиетничким државама, што трагично потврђује и пример Југославије. Очигледно је да су и те интеграције, као и поменуте дезинтеграције, биле само у интересу јачих и богатијих, а не свих европских земаља и народа.

Носиоци глобализације заправо теже интеграцији остатка света далеко више у складу са својим интересима него са ма којим правним или етичким мерилима, а увек по цену губитка националног суверенитета неглобализованих земаља. Да је реч о некој врсти покорвања остатка света, било економског, политичког или војног, сведочи управо захтев да се земље које се интегришу у глобални систем одрекну свог суверенитета. Покорене земље нису никада суверене, а самим тим нису, нити могу бити демократске.

Овај видни недостатак базичног концепта глобализације настоји се превладати трагањем за моделом глобализације који би понудио превазилажење противуречности између националне суверености и глобалне интеграције на начин који не би значео њихову међусобну искључивост. Решење се изналази у натегнутом теоријском концепту раздвајања националног суверенитета и територијалног интегритета, што је концепт који је тешко уклопив у реалност. Реалност је да све земље које су на овај или онај начин ушле у глобализационе токове имају окрњени или веома ограничени суверенитет који носиоцима глобализације омогућава несметано спровођење њихових економских, политичких и војних интереса на тлу тих земаља и шире, било на формалан, било на неформалан начин.

Иако је почетак глобализације најавио брзи крај националне државе, њеног суверенитета, па у крајњем и нације као њеног носиоца,

23 Joseph Nye, *Globalizations Democratic Deficit*, Foreign Affairs, July – August 2001, стр. 2–6.

то се није догодило. Глобалисти су у нацији, национализму и сувереној националној држави са правом видели свог највећег противника, и зато су им објавили рат до истребљења у циљу своје победе. И одиста, све што је у име суверенитета у последњој деценији двадесетог и првим деценијама двадесет првог века пружило највећи могући отпор глобализацији, без обзира на отворену или миметичку форму у којој се то збива, имало је национални предзнак. То је имало за резултат да је глобализација као процес највише успеха имала на економском, мање на политичком, а понајмање на војном и безбедносном плану.

Са друге стране је видно и то да идеја о само једном светском центру моћи коме треба да се „дарују“ сви суверенитети²⁴ данас није више реална. Кина и Русија као велике војне силе представљају нарастајуће центре посебне светске моћи, а низ регионалних сила почиње да води своју економску и сваку другу политику све више првенствено у складу са својим интересима и потребама. По прогнозама УН, већ 2030. водећа светска економска сила неће више бити САД него Кина. Уз њен успон следи и продор других незападних економија, пре свега Индије, Индонезије, Кореје, Тајланда и Тајвана²⁵, које бележе енормно висок раст друштвеног производа²⁶. Иако у оквирима глобализације, ове активности почињу да представљају нежељену посебност у односу на планирану глобализациону општост света, без сопствене воље и суверенитета. Данас је тешко веровати да би не само војни џинови попут Кине или Русије већ и ма која земља у успону прихватила да се одрекне свог националног суверенитета и интегритета. Управо у оној мери у којој буде опадала економска, а са њоме неминовно и војна моћ САД, утолико више се увећавају шансе за опстанак или обнову националног суверенитета и интегритета бар оних земаља које су у успону и које имају снаге да се одупру центру глобалне моћи. То се види из бројних примера, а поготову данас, у понашању низа држава у Европи које, у условима велике миграционе кризе, руковођене искључиво или преваходно сопственим националним интересом, обнављају свој претходно „даровани“ суверенитет. Неке од њих, попут чланица тзв. Вишеградске групе на челу са Мађарском, иду у томе одбијању да спроводе политику глобалног центра моћи на више планова (мада пре свега кад је реч о миграционој политици), тако далеко да се може закључити да данас имамо на делу праву ресуверенизацију низа земаља, и то оних тек недавно глобализованих источноевропских, које су деценијама жуделе да постану део Запада.

24 Види: Pol Kenedi, *Priprema za 21. vek*, Beograd:1997.

25 Према: Slobodan Pokrajac, *Tehnologija, tranzicija i globalizacija*, Beograd: 2002, стр. 163.

26 Види: P. Kenedi, *нав. гело*.

Време великих миграција у коме се управо налазимо несумњиво је донело нови, велики и последично још несагледиви изазов не само глобализацији као процесу већ и глобализму као идеологији и „новом светском поретку“ као политичко-правној конструкцији глобалног система. Управо су националне државе, и то и оне мале, биле те које су у сред свог европског окриља „бациле рукавицу“ глобалним обрасцима и направиле снажан политички заокрет ка националном интересу, обнови националног суверенитета и националних вредности, иако је до скора изгледало да су се многе од тих држава биле потпуно утопиле у европско, као наднационално заједништво и у ЕУ, као заједницу „ненационалног суверенитета“. Све је очигледније да су миграције и разне могуће опасности које оне собом доносе биле не само разлог за бројне политичке и правне аномалије већ и повод за реитеративну обнову концепта суверене националне државе и њених граница не само на тлу Европе већ и шире у подручјима захваћеним миграционим токовима. Судбина тог процеса да се лако предвидети уколико је у питању дневнополитичка и ускоинтересна, а не на идеолошким премисама утемељена реитерација, која ће увенути када и токови миграција усахну. Оно што свакако остаје јесте дата подука центрима глобализма да су прерано отписали суверену националну државу и да ће она у будућности зацело бити оснаживана и другим поводима, када у питању буде било задовољење националног као посебно-државног интереса који се у несuverеној заједници не може задовољити, или бар не у мери која неком посебном друштву одговара.

Захваљујући миграционој кризи, потврдило се да је глобализација процес који, иако тренутно нема конкуренцију, има своју алтернативу у јачању националне државе, али не као усамљене и изоловане већ веома кооперативне и институционално модернизоване заједнице. Наиме, „ре-национална“ држава по правилу има дефицит војне и политичке моћи иако га не испољава, а своју економску моћ и даље нужно одржава и увећава сарадњом са глобалним миљеом.

Уређење света без националног суверенитета и интегритета служи носиоцима глобализације да лакше владају и зарађују, при чему од тог концепта сиромашни немају никакве велике користи сем осећаја важности да су укључени у империју. Уколико би се све земље одрекле свог националног суверенитета и интегритета оне би изгубиле и посебност свог идентитета, а људи би се свели само на пуке јединке лишене културних и цивилизацијских, што увек значи и политичких, специфичности и то би све заједно свет учинило ужасно сиромашним на духовном плану. Ако би се све претворило у једну општу форму, нестале би важне посебности и непоновљиве манифестације слободе које свет

чине не само различитим већ и разноврсним, па и прогресивним услед такмичења и напретка у различитости.

Борба глобалног и националног је борба општег и посебног. Ако би се уништило посебно, опште би престало бити опште јер се не би више имало од чега разликовати. Та два идентитета се заправо условљавају и зависе један од другог. Отуда и заступници посебног схваћеног као апсолутног греше кад се залажу за потпуно поништење општег, јер нестанак општег не би нимало помогао посебном већ би га, напротив, дегенерисао. Отуда је перспектива борбе националног суверенитета и глобалног поретка садржана не у победи једног од њих већ у опстајању и једног и другог у великој утакмици у којој нико не може потпуно и трајно победити већ само може повремено превладавати, било скоро генерално, било на неким тачкама Земљиног шара.

За веровати је да ће релације суверене националне државе и глобализације још врло дуго обележавати њихов паралелан ход, уз повремена „подметања ноге“ са обеју страна. У оној мери у којој успеју искористити оног другог за своје циљеве, напредоваће или назадоваће и суверена држава и глобализација. Овакве какве су сада, оне итекако захтевају адаптацију будућем времену, којем неће бити потребни победници већ далеко више умеће сваковрсног преживљавања.

ЛИТЕРАТУРА

- Кисинџер Хенри, *Дијипломатија I*, Београд: Верзалпрес, 1999.
- Симеуновић Драган, *Нација и глобализација*, Београд: Нолит, 2014.
- Aspekti globalizacije*, приређивачи: V. Pavićević, V. Petrović, I. Pantelić, M. Sitarski, G. Milovanović, Београд: БОŠ и Dosije, 2003.
- Barnett Thomas P.M., *Blueprint for Action – A Future Worth Creating*, Washington: Putnam Publishing Group, 2005.
- Bžezinski Zbignjev, *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo*, Podgorica: CID, 2004.
- Bžezinski Zbignjev, *Velika šahovska tabla*, Podgorica – Banja Luka: 2001.
- Cohen Daniel, *Fehldiagnosis Globalisierung*, Frankfurt am Main: 1998.
- Friedrich Carl, *Trends of Federalism in Theory and Practice*, New York: 1968.
- Held Dejvid, *Modeli demokratije*, Zagreb: Školska knjiga, 1990.
- Hinsley Francis Harry, *Sovereignty*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Global corruption report 2007: corruption in judicial systems*, London: Transparency International, Pluto, 2007.
- Kenedi Pol, *Priprema za 21. vek*, Београд: 1997.

- Khanna Parag, *The Second World: How Emerging Powers are Redefining Global Competition*, Twenty First Century, London: Penguin Books, 2009.
- Kreile Michael, *Globalisierung und europäische Integration*, y: Wolfgang Merkel und Andreas Busch (Hrsg), Demokratie in Ost und West, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1999.
- Nye Joseph, *Globalizations Democratic Deficit*, Foreign Affairs, July – August 2001, Pokrajac Slobodan, Tehnologija, tranzicija i globalizacija, Beograd:2002.
- Pokrajac Slobodan, *Tehnologija, tranzicija i globalizacija*, Beograd: 2002.
- Simeunović Dragan, *Le nouvel „ordre mondial“ et l' Etat-nation*, Paris-Guernes: Dialogue, 1996.
- Zürn Michael, *Schwarz-Rot-Grün-Braun: Reaktionsweisen auf Denationalisierung*, y: Ulrich Beck (Hrsg), Demokratie der Weltgesellschaft, Frankfurt am Main:1998.
- Wolf Martin, *Will the Nation-State Survive Globalization?*, Foreign Affairs, January – February 2001.

SOVEREIGNTY AS A PROBLEM IN AGE OF GLOBALISATION

Dragan Simeunović

Faculty of Political Sciences, University of Belgrade

Summary. Although the beginning of globalization announced the near end of both sovereignty and nation-state, even of the nation as its bearer, it never happened. More precisely, everything 'national' was the focal point and the carrier of the most persistent resistance to globalization. In consequence, globalization as a process was the most successful in the economic domain, much less in the political, and especially security domains.

Era of great migrations, which we are witnessing right now, brought a new, big and consequentially even less foreseeable challenge to globalization as a process, as well as to globalism as an ideology, and the „new world order“ as political and legal construction of the global system.

It were precisely the nation-states, the small as well as the biggest ones, who from the shelter of EU challenged global patterns and made a strong turn to national interests, revival of national sovereignty and national values, although until recently it seemed that many of those re-nation-states were completely submerged into European, as supranational community and the community of non-national sovereignty.

More and more obviously, migrations and various potential dangers that they carry, were just a cause for reiteration of the sovereignty and restoration of the nation-state and its borders not only on European soil, but in all areas affected by the migration flows.

Key words: sovereignty, globalization, reasons for the abolition of sovereignty, the problem of preserving sovereignty, re-sovereignization